

УДК 72.03

Г.В.Шевцова,
доктор архітектури, професор
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЯПОНСЬКА АРХІТЕКТУРА СИНТО ПЕРІОДІВ НАРА-ХЕЙАН: БУДДІЙСЬКИ ВПЛИВИ ТА САМОБУТНІСТЬ

Анотація: в статті розглянуто розвиток японської архітектури синто періодів Нара-Хейан, висвітлено проблеми збереження самобутності і умовах впливу буддійської традиції.

Ключові слова: архітектура синто, вплив буддійської традиції, самобутність.

В період Нара (VII-VIII ст.) в зв'язку з появою буддизму стаються зміни в архітектурі синто – вона набуває деяких рис буддійської архітектури. Дахи святилищ починають вигинатися так само, як в буддійських храмах (раніше всі лінії були прямі), в багатьох випадках деревину починають прикрашати кованими металічними орнаментами. Окрім того, наприкінці періоду Нара, по аналогії з буддійськими храмами, що слугували також містом зібрання віруючих, в святилищах синто формується *хайден* – спеціальне приміщення для молитов та служб. Його або встановлювали у вигляді окремого легкого павільйону перед головним святилищем *хонден*, де зберігалася священна реліквія *шінтай*. Таким чином богослужіння, що раніше в храмах синто проходило просто неба, перейшло в середину храму. Поступово в складі святилищ синто з'явилися й інші споруди, такі наприклад, як перманентна сцена для ритуальних танців *кагура*, тощо. Таким чином, вже наприкінці періоду Нара склалася типова схема святилища синто, що включало в себе розташовані на одній повздовжній вісі браму *торіі*, *хайден* та *хонден*. До святилищ звичаєм вели дороги обсажені криптомеріями та уставлені кам'яними ліхтарями.

Загалом, святилища синто можна розподілити на декілька різночасових типів. Первинний тип – це священні території без споруди головного павільйону, де об'єктом поклоніння виступають елементи природного ландшафту чи обгороджені мотузками *сіменава*, вкриті білими камінцями рівні площадки *сікі*, що вважалися священними теренами божеств [1].

До другого типу належать святилища VI-VII ст. з вже сформованим головним павільйоном *хонден*, такі як святилища в Ісе (тип *шінмей-дзукурі*), в Ідзумо (тип *тайшя-дзукурі*), та Сумійоші (тип *сумійоші-дзукурі*) [2].

Святилища третьої групи були сформовані наприкінці періоду Нара – початку періоду Хейан. До таких належать святилища з 4 основними типами

головних павільйонів *хонден*. Найдавніший з них – *касуга-дзукурі* отримав назву з великого нарського святилища синто Касуга. Його основною ознакою є двоскатна покрівля і вхід з боку фронтона, який отримав окремий дашок, що прикриває ганок від дощу. Павільйони цього типу як правило невеликі й квадратні – збудовані всього на чотирьох стовпах, пофарбовані в червоний колір, на вкритих корою кипарису дахах наявні статусні рудименти конструкції – фронтонні різьки *чигі* та вивантажувачі сволюку *кацуогі* [2, 3]. Через невеликі розміри в святилищах храмів, такі павільйони часто встановлюють декілька в ряд. Павільйони цієї конструкції складають близько 19 відсотків всіх святилищ синто в Японії [3]. Храм Касуга, що дав назву цьому стилю, існує щонайменше з VIII ст., і спершу не мав постійного павільйону, він з'явився пізніше. Споруди храму раніше перебудовували кожні 12 років (остання перебудова сталася 1863 р.), тобто ж відносно новими, але зберігають риси архітектури VIII ст. Давні павільйони *хонден* з храму Касуга, які мають назви Касуга-до та Хакусан-до, сьогодні можна побачити в іншому нарському храмі – буддійському Енджьо-дзі, куди вони були перенесені у XII ст. під час чергової перебудови Касуга. Ці павільйони є найстарішими збереженими спорудами стилю *касуга-дзукурі*.

Другий тип *хонден*, т.з. *нагаре-дзукурі* був сформований приблизно в ці ж часи. Святилища цього типу складають близько 67 відсотків всіх храмів синто. Основною ознакою *нагаре-дзукурі* є вхід з повздовжньої сторони павільйону, ганок прикритий від дощів подовженням скату двоскатної покрівлі, його підтримують два стовпчики, це створює при вході своєрідний “портик”. Споруди цього типу більші за павільйони *касуга-дзукурі*, вони як правило оточені верандою, на мають *чигі* та *кацуогі*, зроблені з нефарбованої деревини і вкриті корою кипарису. Найстаріший збережений храм цього типу – павільйон храму Уджігамі в містечку Уджі поблизу Кіото, що належить до кінця XI ст., і є найстарішою автентичною спорудою синто в Японії [4, 5].

Відомими представниками цього типу є також павільйони храмів Камігамо та Шімогамо в Кіото, що існують з кінця VIII ст., але також перебудовувалися кожні 21 рік – остання перебудова сталася у 1863 р. Кожний храм має по два такі павільйони-святилища, розташовані на одній осі схід-захід.

В період Хейан (VIII – поч. XII ст.) взаємовпливи традицій буддійської і синтоїстської архітектури ще більше посилювалися. В ці часи японські теологи визнали божества синто перевтіленнями буддійських, чимось на зразок їх земних іпостасей [1]. Немаловажну роль в цьому зіграли труди буддійського вчителя Кукая (Кобо-дайші), що побудував доктрину *рьобу-синто* – тобто “синто двох аспектів”, яка спиралася на буддійське твердження про те, що єдиний Всесвіт має дві іпостасі: одна з них це наш реальний світ, який можна

пізнати за допомогою п'яти відчуттів, а інша, більш втаємничена, неявна, може бути пізнана лише за допомогою містичного досвіду. Виходячи з цієї теорії, *рьобу-синто* стверджувало, що боги синто і буддійські божества є суть одне й те саме, лише в нашій реальності вони виступають як боги синто (бо конкретно відповідають за якісь природні явища і території), а у втаємниченій реальності є буддійськими божествами, природу яких пізнати набагато складніше [1]. Таким чином, виникла складна релігійно-синкретична система, що поєднувала в собі елементи буддійського культу та синто.

Тож в багатьох святилищах синто заявляються архітектурні споруди характерні для буддизму – галереї навкруги ділянок, двоповерхові вхідні ворота *ромон*. В багатьох випадках деревина храмів синто за зразками буддійських споруд фарбується у червоний колір. Але вплив буддійської архітектури на синто не був однобічним – буддійська архітектура також істотно змінювалася згідно з традиціями та естетикою архітектури синто: буддійські храми стали простішими, більшість з них відмовилася від китайських традицій яскравого фарбування і надала перевагу простій нефарбованій деревині: будівничі почали пристосовуватися до природного оточення так само, як це робилося в архітектурі синто [6]. До того ж, в кожному буддійському храмі з'явилися традиції побудови маленьких святилищ синто, аби місцеві божества захистили храм Будди на цій території, а в кожному святилищі синто – будували маленький буддійський храм – аби Будда вказав божествам синто шлях до спасіння [1, 4, 5].

Яскравим прикладом подібного синкретизму є історія синтоїстського божества війни Хачіман: в *рьобу-синто* його інтерпретували як втілення Будди Аміді [2]. Храми бога Хачіман є широко розповсюдженими на території Японії. Їх тип, т.з. *хачіман-дзукурі* було сформовано досить рано – на межі періодів Нара та Хейан, але такий спосіб побудови є не дуже розповсюдженим. Принаймні, зустрічається він рідше, аніж представлені вище типи *касуга-дзукурі* та *нагаре-дзукурі* – тобто, не кожне святилище божества Хачіман обов'язково є збудованим у стилі *хачіман-дзукурі* [4, 5]. В конструктивному плані тип *хачіман-дзукурі* близький до *нагаре-дзукурі* – це досить великий павільйон з входом, прикритим подовженням скату покрівлі, але на відміну від *нагаре-дзукурі*, цей тип має два бокові фронтони (а відповідно, і подвійну двоскатну покрівлю). Конструктивно така споруда є досить наближеною до буддійського павільйону типу *содо* (дослівно – «близнюки»), звідки вочевидь її й було запозичено. Основний представник цього стилю – древній храм Уса з провінції Оїта на острові Кюсю, де в ряд стоять цілих три павільйони такої конструкції. Об'ємно-просторова структура павільйонів дійшла до нас з давнини (певний час визначити важко, але ймовірно, що храм було засновано

на межі періодів Нара та Хейан), але самі споруди востаннє були перебудовані нещодавно: між 1855 та 1861 рр. [4].

Тип *хіє-дзукурі* також має дуже відчутний вплив буддійської архітектури. Він виник на основі *нагаре-дзукурі* – тобто має прикритий подовженням даху ганок. Проте тут бачимо досить ускладнену конструкцію – навкруги обмеженої стовпами центральної частини павільйону з трьох боків (окрім заднього) примикають допоміжні вузькі приміщення, а вся конструкція ще й оточена терасою, та перекрита складною єдиною причілковою покрівлею (т.з. ірімоя). Основний представник цього типу – храм Хіє з містечка Оцу в префектурі Сіга. Святилище було засновано у IX ст., остання перебудова сталася у 1586 р [4].

Особливої уваги потребують також святилища синто, в архітектурі яких змішення рис синто та буддизму відчувається настільки сильно, що мова може йти навіть вже про перевагу останніх. А саме – наприкінці періоду Хейан в архітектурі деяких храмів синто з'являється тенденція до поєднання павільйонів *хонден* (центральне святилище) і *хайден* (молитовний павільйон) у єдиний об'єм. Перша споруда, де помітні такі процеси – павільйон святилища Ясака в Кіото. Храм було збудовано між 859 і 876 рр., спершу у вигляді двох окремих павільйонів. Але у 1070 р., після пожежі, храм було перебудовано, а споруди *хонден* і *хайден* поєднали єдиним, вкритим корою кипарису причілковим дахом *ірімоя* [3]. Споруда вийшла прямокутною в плані, розміром 7х6 інтерколумнієв. Глибокі виноси даху захищають від дощу ганок та навкружні веранди. Розподілений на багато невеликих кімнат інтер'єр скоріше нагадує буддійський храм.

До цього з часу відноситься і ще одна унікальна будова синто. Мова йде про храм Іцукусіма, розташований у внутрішньому морі Сето на острові Міяджіма поблизу Хірошіма. Святилище збудовано на кромці приливно-відливної зони. В плані воно являє собою складний комплекс будов: головне святилище *хонден* розташоване ближче до берега, а молитовний павільйон винесений далеко вперед. До складу комплексу входить також багато інших споруд, поєднаних галереями. Вся структура стоїть на дерев'яних палях. Під час високого приливу під палі молитовного павільйону заходять морські хвилі, а у величній, винесеній далеко вперед у море, ворота *торіі* може проплисти невеликий корабель. Храм Іцукусіма існує з періоду Хейан, проте сучасні споруди збудовано значно пізніше – після пожежі 1241 р. [5]. Рання історія храму ховає багато таємниць. Ймовірно, що в період Хейан він складався лише із збудованого на суходолі святилища, а молитовний павільйон та галереї, що їх з середини XIII ст. регулярно два рази на добу затоплюють морські хвилі, були прибудовані пізніше [5].

Таким чином, бачимо, що вплив буддійської архітектури на формування святилищ синто згаданого періоду був доволі відчутним. Проте, архітектурно-образна і конструктивно-будівельна традиція синто спромоглася не лише зберегти свою самобутність, але й помітно вплинула на архітектуру буддійських храмів Японії.

Література

1. Накорчевский А. А. Синто / Накорчевский А. А. – СПб.: Азбука-классика – Петербургское Востоковедение, 2003. – 448 с.
2. Шевцова Г.В. Прадавні японські святилища синто: сенсографія, форма, конструкція / Г.В. Шевцова // Архітектурний вісник КНУБА. – К.: КНУБА, 2015. – Вип. 5.
3. Yong D., Kimura M. Introduction to Japanese Architecture. – Singapore: PERIPLUS, 2004. – 128 p.
4. 藤田まさや・古賀秀策「日本建築史」—京都：昭和堂、1999年 – 236 p. (Фуджіта М., Кога Ш. Історія японської архітектури. – Кіото: Шьовадо, 1999. – 236 с.)
5. 「日本建築史」佐藤政次の発行者下—東京：オーム社、2003. - 265 p. (Історія японської архітектури / [за ред. С. Масаджі]. – Токіо: Охмша, 2003. – 265 с.)
6. Шевцова Г.В. Взаимовлияние и слияние архитектурных традиций синто и буддизма в культовой архитектуре Японии / Г.В. Шевцова // Деревянное зодчество. Вып. II. Новые материалы и открытия: [сборник научных статей / Рос. акад. архитектуры и строит. наук, НИИ теории истории архитектуры и градостроительства]. – М; Спб: Коло, 2011. – С. 7-36.

Abstract

Article analyses the development of Japanese Shinto architecture of Nara-Heian periods. Special attention is paid to the problems of its initial originality preserving nevertheless of strong Buddhist traditions influence.

Key words: Shinto architecture, Buddhist traditions influence, originality.

Аннотация

В статье рассмотрено развитие японской архитектуры синто периодов Нара-Хэйан, высветлены проблемы сохранения самобытности в условиях влияния буддийской традиции.

Ключевые слова: архитектура синто, влияние буддийской традиции, самобытность.